

DANIEL MIENIEWSKI¹

SANKCJE CYWILNOPRAWNE W SFERZE HAZARDU W POLSCE

Wstęp

Ustawodawstwo polskie do 2009 r. używało pojęć zamiennych, nie określając wprost, jaki rodzaj gier to hazard. Pisano o regulowaniu rynku gier losowych. Dopiero ustawa z 2009 r. wprowadziła pojęcie hazardu. Hazard nie zawiera definicji normatywnej, więc jej sformułowanie pozostawiono doktrynie. Pojęcie hazardu w ścisłym znaczeniu polega na ryzyku w grze i oznacza uzyskiwanie pieniędzy czy innych nagród z niepewnym wynikiem opartym na przypadku losowym². Przypadkowość wygranej stanowi podstawową cechę hazardu, dlatego gry hazardowe nazywane są grami losowymi. Problematykę hazardu reguluje obecnie ustawa o grach hazardowych z 2009 r.³ Ustawa ta określa warunki urządzania i zasady prowadzenia działalności w zakresie gier losowych, zakładów wzajemnych i gier na automatach oraz precyzyjnie określa poszczególne rodzaje gier i zakładów.

Przedmiotem niniejszej pracy są sankcje cywilnoprawne w sferze hazardu. Należy odróżnić sankcje cywilnoprawne od sankcji administracyjnych oraz sankcji karnych. Ustawa o grach hazardowych reguluje sankcje administracyjnoprawne i w art. 89 nakłada kary pieniężne na podmioty, które urządzają gry hazardowe bez koncesji, zezwolenia, zgłoszenia lub wymaganej rejestracji urzędzenia do gry, a także urządzają gry na automatach poza kasynem gry. Ponadto administracyjnoprawnej karze pieniężnej podlegają uczestnicy gry hazardowej urządzanej bez koncesji czy

---

¹ Mgr Daniel Mieniewski — absolwent nauk politycznych na Uniwersytecie Warszawskim, stypendysta Socrates/Erasmus, doktorant zarządzania w Instytucie Organizacji i Zarządzania w Przemysle „Orgmasz” i Politechnice Warszawskiej, specjalista w dziedzinie administracji publicznej i marketingu politycznego, kapitan Wojska Polskiego, pracuje jako dziennikarz, tłumacz i specjalista *public relations* dla sektora obronnego i bezpieczeństwa państwa.

Adres do korespondencji: <mieniewski@wp.pl>.

² L. Wilk. *Hazard. Studium kryminologiczne i prawne*, Warszawa 2012, s. 5.

³ Ustawa z 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych, tekst jedn. DzU z 2016 r., poz. 471 (dalej: u.g.h.).

zezwoleń. Z kolei sankcje karne w zakresie gier losowych określa kodeks karny skarbowy w art. 107–111⁴.

Umowa gry i zakładu a dochodzenie roszczeń

Z punktu widzenia prawa cywilnego hazard ma znaczenie w zakresie zawierania umowy gry lub umowy zakładu, a także dochodzenia roszczeń z gry lub zakładu. Umowa gry i umowa zakładu nie są umowami nazwanymi, gdyż *essentialia negotii* tego typu umowy nie zostały uregulowane w kodeksie cywilnym⁵ ani w innych przepisach powszechnie obowiązujących. Natomiast w świetle zasady swobody umów strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byle jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego (art. 353¹ k.c.). Umowa gry i umowa zakładu są umowami losowymi, gdyż rozmiar świadczenia i jego istnienie są zależne w mniejszym lub większym stopniu od przypadku⁶. Do umowy gry czy umowy zakładu mają zastosowanie przepisy części ogólnej zobowiązań.

W literaturze wskazuje się, że zakład jest umowa, w której jej strony przyrzekają sobie korzyść majątkową na rzecz tej z nich, której twierdzenie co do pewnych faktów przeszłych lub przyszłych okaże się prawdziwe⁷. W umowie musi więc być określone, jakie sprzeczne twierdzenia o pewnych faktach przeszłych lub przyszłych są przedmiotem zakładu oraz jaka korzyść majątkowa przypadnie jednej ze stron umowy w przypadku prawdziwości twierdzenia tej strony. W art. 2 ust. 2 u.g.h. znajduje się definicja zakładów wzajemnych, którymi są zakłady o wygrane pieniężne lub rzeczowe, polegające na odgadywaniu wyników sportowego współzawodnictwa ludzi lub zwierząt, w których uczestnicy wpłacają stawki, a wysokość wygranej zależy od łącznej kwoty wpłaconych stawek (totalizatory), albo polegające na odgadywaniu zaistnienia różnych zdarzeń, w których uczestnicy wpłacają stawki, a wysokość wygranych zależy od umówionego, między przyjmującym zakład a wpłacającym stawkę, stosunku wpłaty do wygranej (bukmacherstwo).

Z kolei zgodnie z art. 2 ust. 1 u.g.h. grami losowymi są gry o wygrane pieniężne lub rzeczowe, których wynik w szczególności zależy od przypadku, a warunki gry określa regulamin. Umowa gry losowej jest zawierana między podmiotem zarządzającym grą oraz uczestnikiem gry, w ramach której uczestnik gry wpłaca na rzecz podmiotu zarządzającego grą określoną w regulaminie kwotę pieniężną, natomiast podmiot zarządzający grą

⁴ Ustawa z 10 września 1999 r. — Kodeks karny skarbowy, tekst jedn. z 2013 r., poz. 186 ze zm. (dalej: k.k.s.).

⁵ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny, tekst jedn. DzU z 2016 r., poz. 380 (dalej: k.c.).

⁶ W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 134.

⁷ Z. Radwański [w:] Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania — część szczegółowa*, Warszawa 2005, s. 360.

zobowiązuje się do wydania uczestnikowi gry wygranej pieniężnej lub rzeczowej w przypadku zajścia przewidzianego w umowie zdarzenia⁸. Umowę gry muszą cechować zależność gry od przypadku, istnienie regulaminu gry oraz uczestnictwo przez nabycie kuponu, losu lub innego dowodu udziału w grze⁹. Grą losową jest m.in. loteria promocyjna, w której uczestniczy się nieodpłatnie przez nabycie towaru, usługi lub innego dowodu udziału w grze, a podmiot zarządzający loterię oferuje wygrane pieniężne lub rzeczowe¹⁰.

Umowa gry i umowa zakładu są umowami dwustronnie zobowiązującymi, ale nie są to umowy wzajemne. W świetle art. 487 § 2 k.c., umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej strony. Umowy gry lub zakładu nie są umowami wzajemnymi, gdyż uzyskanie wygranej przez uczestnika zakładu obarczone jest ryzykiem, a świadczenie podmiotu zarządzającego grę nie ma charakteru bezwzględnego i może nigdy nie nastąpić. Ponadto świadczenia obu stron nie są ekwiwalentne, gdyż uczestnik gry lub zakładu zawiera umowę, aby wygrać i uzyskać świadczenia o wartości znacznie wyższej niż to, co sam świadczył¹¹.

Dla umowy gry i umowy zakładu ustawodawca nie zastrzega żadnej formy szczególnej. Zasada jest, że umowy te mają charakter adhezyjny, poprzez wykupienie losu czy obstawienie zakładu, przy czym stawki minimalne losu bądź zakładu są określone przez zarządzającego grę. Przez dokonanie wpłaty uczestnik gry wyraża jednocześnie zgodę na warunki umowy, które są określone jednostronnie przez podmiot zarządzający grę w regulaminie.

Kodeks cywilny reguluje bezpośrednio zasady dochodzenia roszczeń z gry lub zakładu. Otóż zgodnie z art. 413 k.c. ten, kto spełnia świadczenie z gry lub zakładu, nie może żądać zwrotu, chyba że gra lub zakład były zakazane albo nierzetelne. Ponadto roszczeń z gry lub zakładu można dochodzić tylko wtedy, gdy gra lub zakład były prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwowego.

W świetle art. 413 k.c. wyróżnia się trzy kategorie gier i zakładów:

- gry i zakłady zakazane lub nierzetelne;
- gry i zakłady prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwowego;
- gry i zakłady, które nie są nierzetelne ani zakazane i nie są prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu¹².

⁸ J. Rajski, *Szczególne rodzaje sprzedaży premiiwanej nagrodami a umowy gry*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1995, nr 6, s. 29.

⁹ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 27 listopada 1997 r., sygn. II SA 693/97 (niepublikowany).

¹⁰ M. Pawłowski, *Gry losowe i zakłady wzajemne*, „Prawo Spółek” 1997, nr 7–8, s. 78.

¹¹ B. Kosmus, G. Kulczyński, *Kilka mitów z zakresu teorii umów*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, nr 7, s. 316–317.

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z 9 lipca 2004 r., sygn. II CK 460/03, OSNC z 2005 r., nr 4, poz. 72.

Zobowiązania z gier i zakładów, które nie są nierzetelne ani zakazane, ale też nie są prowadzone na podstawie zezwolenia, mają charakter zobowiązań naturalnych, gdyż ich wykonanie nie jest zapewnione sankcją przymusu państwowego. Istotą zobowiązań naturalnych jest, że nie można ich dochodzić, natomiast w przypadku ich dobrowolnego spełnienia, nie można żądać ich zwrotu jako świadczenia nienależnego¹³. Jedynie gry i zakłady, które są prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwowego, są w pełni skuteczne. Natomiast roszczenia z gier i zakładów zakazanych lub nierzetelnych nie powstają w ogóle, dlatego uczestnik gry lub zakładu może żądać zwrotu świadczeń dokonanych na ich podstawie od organizatora gry lub zakładu, gdyż spełnione świadczenie uznawane jest za nienależne w rozumieniu art. 410 k.c.¹⁴

W świetle art. 21 u.g.h. roszczenia związane z udziałem w grze hazardowej przedawniają się z upływem 6 miesięcy od dnia wymagalności, przy czym bieg przedawnienia roszczeń ulega zawieszeniu na okres od dnia wniesienia reklamacji aż do dnia udzielenia odpowiedzi na reklamację.

Sankcje w prawie cywilnym

Sankcja w ogólnym znaczeniu polega na wymierzeniu podmiotowi naruszającemu obowiązki wynikające z przepisów prawa dolegliwości określonych przez prawo¹⁵. Pojęcie sankcji w prawie cywilnym ma charakter niejednorodny i wieloznaczny, przy czym sankcja związana jest z uchybieniem jakiemś obowiązkowi, który to obowiązek może wynikać z ustawy lub z umowy. Sankcja oznacza w prawie cywilnym przede wszystkim skutek wadliwości czynności konwencjonalnych w postaci nieważności czy bezskuteczności dokonanej czynności. Ponadto sankcją cywilnoprawną o charakterze restytucyjnym jest obowiązek naprawienia szkody wynikającej z umowy bądź czynu niedozwolonego, a także zwrotu bezpodstawnie osiągniętego wzbogacenia¹⁶.

Prawo cywilne rozróżnia cztery typy sankcji wadliwości czynności prawnych, tj.¹⁷:

- Nieważność bezwzględna czynności prawnej, która polega na tym, że czynność prawna nie wywiera zamierzonych skutków prawnych, przy czym czynność prawna bezwzględnie nieważna nie może być konwalidowana, zachodzi ona z mocy prawa, może się na nią powołać

¹³ K. Kołakowski [w:] G. Bieniek i in., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, Warszawa 2009, s. 209.

¹⁴ J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo zobowiązań — część szczegółowa*, Warszawa 2011 („System Prawa Prywatnego”, t. 8), s. 972.

¹⁵ T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2002, s. 82.

¹⁶ E. Łętowska, *Sankcje w prawie cywilnym — zarys problemu*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 19, s. 1018.

¹⁷ Z. Radwański (red.), *Prawo cywilne — część ogólna*, Warszawa 2007 („System Prawa Prywatnego”, t. 2), s. 426–430.

każda osoba zainteresowana, a także musi być przez sąd uwzględniana z urzędu¹⁸.

- Nieważność względna czynności prawnej zwaną także wzruszalnością, której istotą jest to, że czynność prawna od chwili jej dokonania wywołuje zamierzone skutki prawne, ale ważność czynności prawnej może zostać definitywnie uchylona *ex tunc*, tj. od chwili jej dokonania z inicjatywy określonych osób. W przypadku nieważności względnej czynności prawna może zostać unieważniona przez złożenie woli uprawnionego podmiotu lub przez konstytutywne orzeczenie sądu, przy czym sąd uwzględnia nieważność jedynie na wniosek uprawnionego podmiotu. Czynność prawna będzie konwalidowana (zostanie uzdrowiona) przez upływ terminu dla wzruszenia czynności albo przez zrzeczenie się prawa do jej wzruszenia¹⁹.
- Bezskuteczność zawieszoną czynności prawnej, która powoduje pewien stan zawieszenie nazywany czynnością niezupełną. Bezskuteczność zawieszona zachodzi wtedy, gdy do ważności czynności prawnej wymagana jest zgoda osoby trzeciej, która to może być złożone przed dokonaniem czynności prawnej, równocześnie z dokonaniem czynności prawnej, a także po jej dokonaniu. W tym wypadku czynność prawna jest ważna od chwili jej dokonania i wiąże strony, ale nie wywołuje skutków prawnych do czasu wyrażenia zgody przez osobę trzecią. Wyrażenie zgody oznacza, że czynność prawna wywołuje skutki *ex tunc*. Brak wyrażenia zgody przez osobę trzecią w przewidzianym ustawowo lub umownie terminie powoduje nieważność czynności²⁰.
- Bezskuteczność względna czynności prawnej, która polega na tym, że obarczone tą wadliwością czynności prawne nie wywołują zamierzonych skutków względem niektórych osób, zaś względem innych są w pełni skuteczne²¹. W szczególności umowa, która na podstawie art. 59 k.c. została uznana za bezskuteczną, skutkuje tym, że w stosunku do osoby trzeciej traktuje się ją jak niezawartą, natomiast osoba ta uzyskuje możliwość realizacji swojego roszczenia.

W sferze hazardu w związku z zawieraniem umowy gry lub zakładu mogą zachodzić powyższe sankcje wadliwości czynności prawnych. Otóż bezwzględność nieważna zaistnieje m.in. w przypadku, gdy stroną umowy hazardowej będzie osoba nieposiadająca zdolności do czynności prawnych, w przypadku zaistnienia wady oświadczenia woli podczas zawierania umowy, tj. przy braku świadomości lub swobody złożenia oświadczenia woli, a także w przypadku, gdy czynność prawna jest sprzeczna z ustawą lub z zasadami współżycia społecznego lub ma na celu obejście ustawy. Nieważność względna zaistnieje w przypadku wad oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby. Z kolei bezskuteczność zawieszona zaistnieje w przypadku czynności prawnych dokonywanych

¹⁸ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1998, s. 228.

¹⁹ Tamże, s. 330.

²⁰ Tamże, s. 331.

²¹ Tamże, s. 332.

przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnej. Należy w tym miejscu podkreślić, że zgodnie z art. 27 u.g.h. wstęp do ośrodków gier oraz do punktów przyjmowania zakładów wzajemnych dozwolony jest dla osób, które ukończyły 18 lat. Ponadto w grach losowych, z wyjątkiem loterii fantowych i loterii promocyjnych, a także w zakładach wzajemnych urządzanych przez sieć Internet, mogą uczestniczyć wyłącznie osoby, które ukończyły 18 lat. Natomiast sankcja bezskuteczności względnej w ramach umów z gry lub zakładu w praktyce nie wchodzi w rachubę.

Wadliwość czynności prawnej może być również związana z zawieraniem umów przez pełnomocnika. Udzielenie pełnomocnictwa stanowi jednostronną czynnością prawną o charakterze upoważniającym, na mocy której pełnomocnik otrzymuje kompetencję do dokonywania czynności prawnych w imieniu i ze skutkiem dla mocodawcy i trwa ona tak długo, jak długo pełnomocnictwo nie zostanie odwołane bądź dopóki nie nastąpi śmierć mocodawcy lub pełnomocnika. Stosownie do przepisu art. 95 § 2 k.c. czynność prawna dokonana przez pełnomocnika w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego. W przypadku gdy pełnomocnik nie ma upoważnienia do dokonania danej czynności prawnej lub działa z przekroczeniem udzielonego mu pełnomocnictwa (*falsus procurator*), to jedynie potwierdzenie tej czynności przez osobę, w której imieniu działał, czyni ją skuteczną²². Stąd zawarcie umowy gry lub zakładu przez rzekomego pełnomocnika skutkuje sankcją bezskuteczności zawieszanej, a więc umowa nie wywołuje skutków prawnych, chyba że zostanie potwierdzona przez osobę — reprezentowanego.

Sankcje cywilnoprawne w sferze hazardu dotyczą w większym stopniu odpowiedzialności prawnej urządzającego grę lub zakład. Bierze się bowiem pod uwagę odpowiedzialność urządzającego gry lub zakłady z tytułu świadczeń wynikających z umów hazardowych, a także z tytułu wyrządzonej szkody.

Odpowiedzialność prawną definiuje się jako „obowiązek ponoszenia przez podmiot przewidzianych prawem ujemnych następstw faktów prawnych podlegających negatywnej kwalifikacji normatywnej i przypisywanych prawnie określonemu podmiotowi w porządku prawnym”²³. Z kolei odpowiedzialność cywilnoprawna to zobowiązanie określonego podmiotu zagrożone sankcją cywilną²⁴. Odpowiedzialność cywilnoprawna wiąże się z konsekwencjami prawnymi, jakie ponosi podmiot, który uchyla się od wykonania ciążącego na nim obowiązku, przy czym środki przymusu polegające na przymusowym zaspokojeniu osoby uprawnionej stosowane są przez organy państwa w ostateczności, gdy osoba ponosząca odpowiedzialność uchyla się od dobrowolnego wykonania swojego obowiązku

²² Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 17 października 2000 r., sygn. I ACa 119/00, OSA z 2001 r., nr 9, poz. 48.

²³ Z. Banaszczyk, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej*, Warszawa 2012, s. 2; W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Prawo” 1968, z. 8, nr 31, s. 12.

²⁴ A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 209.

(świadczenia). Stąd odpowiedzialność cywilnoprawna oznacza możliwość zastosowanie przymusu ze strony państwa wobec braku samodzielnej realizacji przez dłużnika ciężącej na nim powinności świadczenia²⁵.

Szczególnym rodzajem odpowiedzialności cywilnoprawnej jest odpowiedzialność odszkodowawcza, której istotą jest możliwość zaspokojenia roszczenia wierzyciela z tytułu wyrządzonej mu szkody w drodze egzekucji z majątku osoby, która ma obowiązek naprawienia szkody²⁶. W piśmiennictwie wskazuje się, że w ramach odpowiedzialności odszkodowawczej obowiązek dłużnika polega na powinności naprawienia szkody, przy czym spełnienie tego obowiązku jest zabezpieczone przymusem państwowym²⁷.

Odpowiedzialność odszkodowawcza w prawie cywilnym obejmuje reżim odpowiedzialności kontraktowej oraz deliktowej. Odpowiedzialność kontraktowa wiąże się z wyrządzeniem szkody będącej następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Odpowiedzialność deliktowa zachodzi natomiast w przypadku wyrządzenia szkody czynem niedozwolonym (deliktem), którym jest zdarzenie występujące generalnie poza stosunkiem cywilnoprawnym²⁸. Rozróżnienie obu reżimów odpowiedzialności ma szczególne znaczenie w odniesieniu do ciężaru dowodu, gdyż konstrukcja odszkodowawczej odpowiedzialności kontraktowej oparta jest na zasadzie winy domniemanej i to dłużnika obciąża ciężar udowodnienia, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania jest następstwem okoliczności, za które nie ponosi odpowiedzialności²⁹. Z kolei przy odpowiedzialności deliktowej ciężar dowodu co do zasady ciąży na poszkodowanym, który staje się wierzycielem, chociaż niektóre delikty są również oparte na winie domniemanej.

Odpowiedzialność kontraktowa

W świetle art. 413 k.c. jedynie gry i zakłady, które są prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwowego, są w pełni skuteczne. W świetle ustawy o grach hazardowych działalność w zakresie gier i zakładów wzajemnych wymaga uzyskania koncesji lub zezwolenia, natomiast w przypadku loterii fantowych czy fantowych gier bingo wystarczy zgłoszenie, o ile wartość puli wygranej nie przekracza odpowiedniej kwoty bazowej (art. 6 u.g.h.). W konsekwencji jedynie uczestnicy gier losowych, zakładów wzajemnych i gier na automatach organizowanych przez podmioty posiadające koncesję, zezwolenie lub które dokonały zgłoszenia, w przypadku wygranej mogą dochodzić od urządzającego gry świadczenia zgodnie z ich zobowiązaniem. W takim razie urządzający grę lub zakład

---

²⁵ P. Machnikowski [w:] E. Łętowska (red.), *Zobowiązania — część ogólna*, Warszawa 2006 („System Prawa Prywatnego”, t. 5), s. 158.

²⁶ Z. Banaszczyk, *Odpowiedzialność...*, wyd. cyt., s. 11.

²⁷ Tamże, s. 12.

²⁸ Tamże, s. 15.

²⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 2 grudnia 2012 r., sygn. VI ACa 356/2010, Lex nr 821059.

powinien dobrowolnie spełnić świadczenie na rzecz uczestnika gry, gdyż prawidłowe wytypowanie przez uczestnika gry jej wyniku stanowi zdarzenie, z którym wiąże się obowiązek spełnienia świadczenia przez podmiot zarządzający gry hazardowe.

Jeżeli zarządzający grę lub zakład mimo obowiązku nie wypełnia zobowiązania wobec uczestnika gry, to uczestnik gry będący wierzycielem może dochodzić roszczenia w postępowaniu sądowym przez wytoczenie powództwa o spełnienie świadczenia. Prawomocny wyrok sądu uwzględniający roszczenie powoda po nadaniu klauzuli wykonalności staje się podstawą prowadzenia postępowania egzekucyjnego wobec zarządzającego grę lub zakład.

Jeżeli zarządzający grę hazardową dobrowolnie nie spełni świadczenia, to jest wówczas zobowiązany oprócz spełnienia świadczenia także do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi (art. 471 k.c.). Przesłanki odpowiedzialności kontraktowej obejmują:

- niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania,
- wyrządzenie szkody,
- istnienie normalnego związku przyczynowego między naruszeniem umowy a wyrządzeniem szkody³⁰.

O odpowiedzialności kontraktowej zarządzającego grę hazardową można mówić wtedy, gdy wyrządził on uczestnikowi gry szkodę. Szkada w świetle art. 361 § 2 k.c. obejmuje uszczerbek majątkowy, w tym rzeczywiście poniesioną stratę polegającą na zmniejszeniu majątku zamawiającego (*damnum emergens*) oraz utracone korzyści wynikające z niezwiększenia się wartości składników tego majątku w sytuacji, gdy mógł się on ich spodziewać (*lucrum cessans*).

W związku z niewykonaniem w terminie zobowiązania wynikającego z gry lub zakładu przez zarządzającego grę hazardową uczestnik może żądać odsetek od świadczenia pieniężnego, a także żądać naprawienia szkody wynikającej z niewykonania zobowiązania przez zarządzającego grę hazardową. Zdaniem Sądu Najwyższego szkoda w postaci utraconych korzyści ma zawsze charakter hipotetyczny i jest do końca nieweryfikowalny, ponieważ nie można mieć całkowitej pewności, czy dana korzyść została osiągnięta przez poszkodowanego, gdyby nie zdarzenie sprawcze. Szkada taka musi być przez osobę poszkodowaną wykazana z tak dużym prawdopodobieństwem, że uzasadnia ono w świetle doświadczenia życiowego przyjęcie, że rzeczywiście nastąpiła³¹.

Przesłanką odpowiedzialności odszkodowawczej ze względu na niewykonanie zobowiązania z gry hazardowej jest zaistnienie normalnego związku przyczynowego między niewykonaniem zobowiązania a wyrządzeniem

---

³⁰ T. Wiśniewski [w:] G. Bieniek i in., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, Warszawa 2011, s. 772.

³¹ Wyrok Sądu Najwyższego z 21 czerwca 2001 r., sygn. IV CKN 382/00, Lex nr 52543.

szkody. Istotne jest, że zgodnie z art. 361 § 1 k.c. zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła. Stwierdzenie związku przyczynowego polega na uznaniu, że zadziały pewne, empirycznie poznane prawa przyrody, zgodnie z którymi pomiędzy określonymi faktami występuje stosunek wynikania³². Normalny jest taki skutek, który daje się przewidzieć w zwykłym porządku rzeczy, czyli jest charakterystyczny dla danej przyczyny jako normalny rezultat określonego zjawiska, przy czym związek normalny nie musi być oczywisty i konieczny dla wystąpienia³³.

Teoria przyczynowości adekwatnej z art. 361 § 1 k.c. służy nie tylko do określenia, czy dana osoba ponosi odpowiedzialność za skutki zdarzenia szkodzącego, ale także do oznaczenia, jakie skutki pozostają w normalnym powiązaniu z tym zdarzeniem³⁴. Natomiast forma naprawienia szkody obejmuje zasadniczo obowiązek zapłaty sumy pieniężnej, przy czym wysokość odszkodowania powinna zostać ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że szczególne okoliczności wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w danej chwili (art. 363 § 2 k.c.).

Od odpowiedzialności kontraktowej należy odróżnić reżim odpowiedzialności deliktowej. Podstawą dla odpowiedzialności urządzającego gry hazardowe może być art. 415 k.c., który stanowi, że „kto z winy swojej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia”. Przesłanką odpowiedzialności deliktowej jest w tym przypadku wyrządzenie szkody, czyn sprawcy, czyli działanie lub zaniechanie noszące znamiona winy oraz związek przyczynowy między faktem a szkodą.

Odpowiedzialność z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia

Gry i zakłady, które ustawodawca określa jako zakazane albo nierzetelne, nie są prawnie sankcjonowane i nie wywołują skutków prawnych, dlatego nie mogą być w ogóle podstawą dochodzenia roszczeń z tytułu umowy gry czy zakładu. Ustawodawca nie wyjaśnia pojęcia gier i zakładów nierzetelnych, ale należy traktować je jako prowadzone w sposób sprzeczny z regulaminem i ustalonymi regułami bądź sprzeczne z zasadami uczciwej gry³⁵. Z kolei gry i zakłady zakazane to takie, których przeprowadzanie i organizowanie zagrożone jest sankcją karną. Zakazane jest urządzenie gier hazardowych bez uzyskania koncesji, zezwolenia czy zgłoszenia gry, zakazane jest urządzenie gier hazardowych wbrew warunkom zezwolenia, organizowanie zagranicznych gier i zakładów, a także zakazane jest urządzenie gier hazardowych bez wymaganego urzędowego sprawdzenia lub

³² Wyrok Sądu Najwyższego z 10 kwietnia 2000 r., sygn. V CKN 21/00, Lex nr 52452.

³³ Wyrok Sądu Najwyższego z 18 maja 2000 r., sygn. III CKN 810/98, Lex nr 51363.

³⁴ Z uzasadnienia uchwały Sądu Najwyższego z 13 marca 2012 r., sygn. III CZP 75/11, OSNC z 2012 r., nr 7–8, poz. 81.

³⁵ A. Janiak [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo...*, wyd. cyt., s. 970.

nałożenia wymaganych urzędowych zamknięć³⁶. Ponadto zakazane jest urządzenie gier i zakładów związanych z walką zwierząt³⁷.

W świetle art. 413 § 1 k.c. w przypadku spełnienia świadczenia pochodzącego ze zobowiązania z tytułu umowy gry hazardowej zakazanej lub nierzetelnej, można żądać zwrotu świadczeń wykonanych w ramach takiej umowy. Uprawnienie to ma umocowanie prawne w art. 410 § 2 k.c., według którego „świadczenie jest nienależne, jeżeli ten kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia”.

Świadczenie z tytułu gry hazardowej zakazanej lub nierzetelnej jest świadczeniem nienależnym, które jest jednym z rodzajów bezpodstawnego wzbogacenia. Stąd do świadczenia nienależnego stosuje się przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 410 § 1 k.c.). Bezpodstawne wzbogacenie stanowi źródło odpowiedzialności cywilnej, gdyż okoliczność uzyskania korzyści majątkowej w sposób prawnie nieuzasadniony skutkuje powstaniem zobowiązania z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

Umowy zawarte z grami zakazanymi lub nierzetelnymi są uważane za zobowiązania sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, a w konsekwencji za nieważne z mocy prawa na podstawie art. 58 § 2 k.c.³⁸ Skoro gry hazardowe zakazane lub nierzetelne nie wywołują skutków prawnych, wobec tego świadczenia spełniane przez strony umowy o grę hazardową są nienależne na tej podstawie, że czynność zobowiązująca do spełnienia świadczenia była nieważna. Potwierdza to judykatura, stwierdzając, że umowa o grę losową urządzoną i prowadzoną przez dany podmiot bez zezwolenia właściwego organu jest z mocy prawa nieważna, według art. 58 k.c., zaś świadczenie spełnione na jej podstawie podlega zwrotowi jako nienależne³⁹.

Roszczenie z tytułu świadczenia nienależnego o zwrot kwoty wpłaconej tytułem gry lub zakładu powstaje po stronie uczestnika gry, gdyż urządzający grę zakazaną lub nierzetelną uzyskał bezpodstawnie korzyść majątkową, a zachodzi brak podstawy prawnej uzyskania świadczenia. Urządzający grę hazardową zakazaną lub nierzetelną w tym przypadku zostaje wzbogacony przez uzyskanie korzyści, która mu się nie należy, gdyż umowa o grę jest nieważna.

---

³⁶ Art. 109–107a k.k.s.

³⁷ Art. 17 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, tekst jedn. DzU z 2013 r., poz. 856 ze zm. brzmi „zabrania się wykorzystywania zwierząt w widowiskach i sportach noszących znamiona okrucieństwa, w szczególności zabrania się organizowania walk z udziałem byków, psów, kogutów”.

³⁸ A. Janiak [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo...*, wyd. cyt., s. 970.

³⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 17 marca 2006 r., sygn. I ACa 625/05 (niepublikowany).

Należy zauważyć, że urządzający grę hazardową zakazaną lub nierzetelną na podstawie instytucji świadczenia nienależnego może żądać także od uczestnika gry zwrotu spełnionej na jego rzecz nagrody pieniężnej lub rzeczowej. Jednakże po stronie uczestnika gry (nawet przegrywającego) zachodzi możliwość dochodzenia roszczeń z tytułu czynu niedozwolonego⁴⁰.

W świetle art. 405 k.c. wzbogacony bezpodstawnie zobowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a jeżeli nie byłoby to możliwe, wówczas jest zobowiązany do zwrotu jej wartości. Koresponduje z tym przepisem regulacja zawarta w art. 406 k.c., według którego obowiązek wydania korzyści obejmuje nie tylko korzyść bezpośrednio uzyskaną, ale także wszystko, co w razie zbycia, utraty lub uszkodzenia zostało uzyskane w zamian tej korzyści albo jako naprawienie szkody.

Z kolei stosownie do treści art. 409 k.c. obowiązek wydania korzyści lub jej wartości wygasa, jeżeli ten, kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest wzbogacony, chyba że wyzbywając się jej bądź zużywając ją, powinien liczyć się z obowiązkiem zwrotu. W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego „art. 409 k.c. jest wyjątkiem od przewidzianej w art. 405 k.c. ogólnej zasady obowiązku zwrotu, dlatego przepis ten nie może być przedmiotem wykładni rozszerzającej. Wzbogacony nie odpowiada za przypadkową utratę przedmiotu wzbogacenia ani za takie jego zużycie, które definitywnie likwiduje wzbogacenie, czyli za zużycie bezproduktywne. Odpadnięcie wzbogacenia następuje wyłącznie wtedy, gdy zużycie (utrata) korzyści nastąpiły bez surogatu i bez żadnej korzystnej zmiany w innej części majątku wzbogaconego, a zatem gdy nie ma różnicy między obecnym stanem majątku a stanem, który by istniał, gdyby nie doszło do bezpodstawnego wzbogacenia”⁴¹. Ponadto wygaśnięcie obowiązku zwrotu świadczenia nienależnego powstaje jedynie wtedy, jeżeli zużycie korzyści nastąpiło w sposób konsumpcyjny i bezproduktywny, czyli w zamian tej korzyści nie uzyskał wzbogacony żadnej korzyści zastępczej ani też zaoszczędzenia wydatku, zwłaszcza gdy wydatek taki miał miejsce tylko dlatego, że uprzednio uzyskał on korzyść, bez której nie poczyniłby tego wydatku⁴². Przykłady zużycia bezproduktywnego nienależnego świadczenia to: przeznaczenie uzyskanego wzbogacenia na zapewnienie rozrywki, opłacenie kosztów udziału w wycieczce zagranicznej, przegrana w grach losowych lub hazardowych, luksusowe spędzanie wolnego czasu, anonimowa filantropia, przekazanie środków na cele charytatywne.

Według wykładni Sądu Najwyższego powołanie się na wygaśnięcie obowiązku wydania korzyści wymaga nie tylko udowodnienia jej zużycia, lecz także takiego zużycia, które powoduje trwający brak wzbogacenia, dlatego gdy korzyść stanowią sumy pieniężne, to nie wystarcza zatem samo

⁴⁰ A. Janiak [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo...*, wyd. cyt., s. 972.

⁴¹ Wyrok Sądu Najwyższego z 12 marca 2010 r., sygn. II PK 272/09, Lex nr 622203.

⁴² Z uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z 21 kwietnia 2010 r., sygn. V CSK 320/09, <www.sn.pl>, dostęp: 12 maja 2016 r.

wyzbycie się ich⁴³. Uczestnik gry, zużywając bezproduktywnie wygraną, musi więc udowodnić brak wzbogacenia. Z kolei urządzający grę występujący z roszczeniem o zwrot świadczenia, dla skuteczności roszczenia zobowiązany jest wykazać, że uczestnik gry, wyzbywając się wzbogacenia, powinien liczyć się z obowiązkiem zwrotu, tzn. że wyżej wskazana korzyść mu się nie należała i nie miał prawa jej zużyć.

W świetle orzecznictwa roszczenie z tytułu nienależnego świadczenia staje się wymagalne od momentu spełnienia świadczenia, jeżeli już w tym momencie ma charakter świadczenia nienależnego, co zachodzi przy umowach o gry hazardowe zakazane lub nierzetelne⁴⁴. Do roszczenia o zwrot świadczeń z tytułu nienależnego świadczenia okres przedawnienia wynosi dziesięć lat, gdyż nie ma zastosowania w przypadku gier zakazanych i nierzetelnych sześciomiesięczny okres przedawnienia, który dotyczy tylko gier hazardowych niezakazanych organizowanych za zezwoleniem właściwego organu państwowego.

Zgodnie z art. 414 k.c. przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu nie uchybiają przepisom o obowiązku naprawienia szkody. W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego w razie zbiegu roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia oraz z tytułu czynu niedozwolonego uprawnionemu przysługuje wybór w zakresie roszczenia o zwrot świadczenia nienależnego lub roszczenia o naprawienie szkody, gdyż nie jest możliwe roszczenie oparte na obu tych podstawach⁴⁵. Również zbieg roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia oraz roszczeń z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania jest wyłączony, dlatego uprawniony może dochodzić roszczenia o zwrot świadczenia nienależnego albo roszczenia o naprawienie szkody⁴⁶.

Ochrona konsumenta

Działalność w zakresie gier hazardowych jest generalnie działalnością gospodarczą, a urządzający gry hazardowe są przedsiębiorcami. Z kolei uczestnikami gier hazardowych są konsumenci, czyli osoby fizyczne zawierające umowy w celach niezwiązanych z jej działalnością handlową, gospodarczą czy zawodową. Stosunek prawny z umowy o gry hazardowe jest więc stosunkiem między przedsiębiorcą a konsumentem, dlatego należy rozważyć kwestię praw konsumenta przysługujących mu w stosunkach prawnych z przedsiębiorcą.

⁴³ Wyrok Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2008 r., sygn. I PK 247/07, OSNP z 2009 r., nr 17–18, poz. 223.

⁴⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 22 marca 2001 r., sygn. V CKN 769/00, OSNC z 2001 r., nr 11, poz. 166.

⁴⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2007 r., sygn. II CS 358/06, Lex nr 2300250.

⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 7 maja 2009 r., sygn. IV CSK 523/08, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2009, nr 10, s. 14.

Konsument jako słabsza strona stosunku prawnego podlega szczególnej ochronie prawnej. Ochrona praw konsumentów jest wyrazem polityki konsumentckiej i obejmuje zarówno proces stanowienia, jak i stosowania prawa. Wyrazem ochrony praw konsumenta jest ustawa o prawach konsumenta, która reguluje m.in. prawo konsumenta do odstąpienia od umowy⁴⁷. Ustawa ta jednak zgodnie z art. 3 pkt 2 nie znajduje zastosowania do umów z gier hazardowych.

Formą ochrony konsumenta jest również instytucja niedozwolonych klauzul umownych. Niedozwolone klauzule umowne nazywane klauzulami abuzywnymi to postanowienia umowne zawarte w umowie zawieranej z konsumentem, niezgodnione z nim indywidualnie i kształtujące jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.).

Niezgodnione indywidualnie z konsumentem są te postanowienia umowy, na których treść nie miał on rzeczywistego wpływu. Takie postanowienia umowne mogą wynikać z regulaminu gry hazardowej, którego treść narzucana jest przecież jednostronnie przez podmiot zarządzający tą grą. Postanowienia regulaminu gry hazardowej muszą być zgodne z przepisami art. 385¹–385³ k.c. w zakresie umów zawieranych z konsumentami.

Postanowienia umowne zawarte w regulaminach są niedozwolone, jeżeli kumulatywnie spełnione są dwie przesłanki, tj. zachodzi sprzeczność z dobrymi obyczajami oraz rażące naruszenie interesów konsumenta. Zdaniem Sądu Najwyższego sprzeczne z dobrymi obyczajami są postanowienia godzące w równowagę kontraktową stron, natomiast rażące naruszenie interesów konsumenta przejawia się w nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków konsumenta na jego niekorzyść⁴⁸. W przypadku takich klauzul abuzywnych nie obowiązują one, zaś umowa pozostaje w mocy w pozostałym zakresie.

Na tle możliwości zastosowania klauzul abuzywnych do umów o gry hazardowe wypowiedział się sąd apelacyjny. Zdaniem judykatury „z uwagi na szczególne unormowania zawarte w ustawie o grach hazardowych, w szczególności ustawowe związanie zarówno organizatora, jak i uczestników loterii treścią regulaminu, wyłączone jest stosowanie do postanowień regulaminu zatwierdzanego w drodze decyzji administracyjnej przepisów kodeksu cywilnego dotyczącego klauzul abuzywnych. W tym zakresie ustawodawca zastąpił bowiem kontrolę zarówno dokonywaną *in concreto*, jak i kontrolę abstrakcyjną dokonywaną przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów kontrolą administracyjną, ograniczającą się do zgodności z przepisami prawa, w tym szczególnie z przepisami ustaw”⁴⁹. Ponadto w innym orzeczeniu sąd stwierdził, że „w wypadku uznania, że regulamin

⁴⁷ Ustawa z 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta, DzU z 2014 r., poz. 827.

⁴⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z 13 lipca 2005 r., sygn. I CK 832/04, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2006, nr 2, s. 86.

⁴⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 26 października 2012 r., sygn. VI ACa 613/12 (niepublikowany).

podlega kontroli skutkiem stwierdzenia abuzywności zawartych w regulaminie postanowień byłby zakaz ich stosowania przez przedsiębiorcę i obowiązek wprowadzenia zmian w regulaminie loterii promocyjnej”. Tymczasem dokonanie takiej zmiany nie jest zależne wyłącznie od woli organizatora, wymaga bowiem zatwierdzenia zmian w drodze decyzji administracyjnej wydanej przez dyrektora Izby Celnej, szczególnie unormowania zawarte w ustawie o grach hazardowych wyłączają możliwość kontroli postanowień zatwierdzonego regulaminu loterii promocyjnej w trybie postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone⁵⁰.

Powyższe orzeczenia sądowe świadczą o niemożliwości kontroli postanowień regulaminów gier przez sądy powszechne, ale należy się do nich odnieść krytycznie. Wydaje się, że uczestnik gry może żądać uznania postanowienia regulaminu gry za niedozwolone. Przemawia za tym okoliczność, że przepisy powszechnie obowiązujące chroniące konsumentów mogą być wyłączone, jeżeli przepis ustawy wyraźnie tak stanowi, natomiast ustawa o grach hazardowych wyłącza jedynie stosowanie przepisów o ochronie konkurencji i konsumentów w zakresie ochrony konkurencji w odniesieniu do prowadzenia działalności w zakresie gier liczbowych, loterii pieniężnych i gry telebingo, która stanowi monopol państwa (art. 5 u.g.h.).

Zakończenie

Prowadzenie gier hazardowych jest przez prawo ściśle ograniczone przez wymóg uzyskania zezwolenia, koncesji lub dokonania zgłoszenia. W konsekwencji organizowanie gier hazardowych bez wymaganego zezwolenia jest zagrożone karą, a osoby odpowiedzialne ponoszą odpowiedzialność karną o charakterze represyjnym. Sankcje cywilnoprawne nie mają charakteru analogicznego do sankcji karnych, ale związane są z wadliwością czynności prawnej albo mają charakter restytucyjny związany z obowiązkiem naprawienia szkody związanej z niewykonaniem czy nienależytym wykonaniem zobowiązania lub innym czynem wyrządzającym szkodę stanowiącym delikt.

Prawo cywilne reguluje w sposób szczególny dochodzenie roszczeń z gier hazardowych, stanowiąc, że roszczeń z gry czy zakładu można skutecznie dochodzić, jeżeli były one prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwa. W przypadku gier hazardowych zakazanych i nierzetelnych, umowy takie są nieważne, dlatego świadczenia dokonane z tytułu umowy są nienależne i podlegają zwrotowi. Świadczeniem nienależnym nie są spełnione świadczenia z gier hazardowych, które wprawdzie organizowane były bez zezwolenia, ale nie były zakazane lub nierzetelne. Na tym tle istotne było omówienie odpowiedzialności z tytułu gier hazardowych zakazanych i nierzetelnych.

---

⁵⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 13 listopada 2012 r., sygn. VI ACa 754/12 (niepublikowany).

Słowa kluczowe: prawo, gry, hazard, zobowiązania, ochrona konsumenta

Keywords: civil law, gaming, gambling, obligations, consumer protection

Streszczenie: Artykuł przedstawia zasady funkcjonowania polskiego prawa cywilnego w sferze dochodzenia roszczeń z gier hazardowych, pokazując, że roszczeń z gry czy zakładu można skutecznie dochodzić, jeżeli były one prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwa. Pokazuje także, że w przypadku gier hazardowych zakazanych i nierzetelnych umowy takie są praktycznie bez szans na sukces na drodze prawnej. Artykuł omawia także odpowiedzialność z tytułu gier hazardowych zakazanych i nierzetelnych.

Summary: The article presents the principles of Polish civil law in the area of claims from gambling, showing that the claims of the game whether the bets can effectively assert, if they were carried out on the basis of the authorisation of the competent authority in the law of the State. It also shows that, in the case of banned gambling and unfair, such agreements also virtually have no chance of success on the road. The article also discusses liability for gambling banned and unfair.